

Kalevala-kuvat kuultavat

Viime Virittäjässä kuulutin Kalevalan koulukäsittelyyn havainnollisuutta ja johdonmukaisuutta. Tässä kirjoituksessa yritän selostaa, miten nämä vaateet otetaan huomioon tunnin suunnittelussa ja toteutuksessa. Esimerkissäni Kalevalaa lähestytään kuvan tulkinnan avulla; aiheen voisi väljästi otsikoida vaikkapa »Kalevalan sankarit kuvataiteessa».

Tavoitteista ja materiaalista

Tunti rakentuu pitkälti kuultokuvien varaan, ja siksi potentiaalinen havaintomateriaali on pidettävä mielessä jo aihetta rajattaessa. Olen tunnillani pysytellyt kahdessa kalevalaisessa sankarissa, Väinämöisessä ja Lemminkäisessä – tietäjässä ja tahtojassa, järjen ja tunteen edustajissa. Vanhan Väinämöisen parikiksi voisi ajatella nuorta Joukahaistakin, jos tästä vain on materiaalia saatavilla. Kalevala-aiheisesta kuvataiteesta tulee etsimättä mieleen myös Kullervo, jonka tragiikkaa sopisi mainiosti vertailla taiteen Aino-tulkintoihin. Tarkasteltavien henkilöiden

pitäisi kuitenkin olla sen verran tuttuja, että oppilaat osaavat liittää heihin joitakin epiteettejä ja muistavat, mihin Kalevalan tapahtumiin he kuuluvat.

Tunnin yhtenä tavoitteena on syventää ja monipuolistaa näkemystä kahdesta Kalevalan sankarista. Samalla tulee harjoiteltua tärkeää kuvan lukemisen taitoa. Ehkä tärkein tavoite on kuitenkin se, että oppilaat oivaltavat Kalevalan symbolifunktion. Jo Kalevalan pelkkä olemassaolo on merkittävää; monelle suomalaiselle Kalevala on yhä vain kansallisarme kirjahyllyssä. Tämä tunti tavoittaa toivottavasti nekin yhdeksäsluokkalaiset, joilla ei ole kiintoa tai ehkä edellytyksiäkään perehtyä Kalevalan myyttisiin aineksiin, tematiikkaan tai kieleen. Silloin on paljon, jos koulun Kalevala-opetuksesta jää mieleen edes se, että Kalevala on merkittävä epos, että se on ylpeilyn eikä häpeän aihe. Kun kansainvälisyyskasvatusta istutetaan joka aineeseen, ei liene kohtuutonta sivuta äidinkielen tunnilla joskus kansallisiakin arvoja.

Suuri vaara piilee siinä, että niukka tai muuten kelvoton materiaali latistaa tavoitteet. Kustantajat ovat kyllä huomanneet materiaalin tarpeen, ja näennäisesti edustavat diasarjat ovatkin löytäneet tiensä monen äidinkielen opettajan kaappiin. Kaikissa tapaamissani koosteissa on kuitenkin se perusvika, että ne pyrkivät antamaan yleiskuvan Kalevala-aiheisesta taiteesta. Tämä ei kuulu äidinkielen tavoitteisiin. Jos Väinämöisestä on pari kuvaa ja Lemminkäisestä peräti kolme, äidinkielen opettaja ei saa niistä juuri aineksia tunnilleen. Enemmän valmiit dia-koosteet ilahduttavatkin kuvaamataidon opettajaa. Yhdistelemällä kuvia useasta sarjasta ja täydentämällä kokoelmaa esim. kirjastojen tarjoamilla aineistoilla opettaja voi saada kokoon tasokkaan valikoiman. Itse olen käyttänyt tällä tunnilla n. 25:tä kuvaa.

Mieluisimman ja läheisimmän — omimman — aineiston opettaja saa valmistamalla itse. Kohtuullisin välinein ja kustannuksin opettaja voi kuvata diansa

Kalevalan kuvitetuista käännöksistä, taidekirjoista, -julisteista, -postikorteista, lehtiartikkeleista ja näyttelyistä. Opetuskäyttöön tällainen kopiointi sallitaan. Työläintä on kerätä aineistoa eri lähteistä, mutta sen jälkeen diojen kuvaus ja kehystys onkin varsin mutkatonta. Joka koulussa on valokuvauksen harrastajia, jotka osaavat neuvoa aloittelijoita.

Kuultokuvat eivät tietenkään ole ehdoton edellytys. Grafiikkaa ja mustavalkoisia kuvia voi hyvin kopioida piirtoheittin-kalvoon; suurennoksineen ja tummuussäätöineen nykyiset laitteet antavat varsin tasokasta jälkeä. Näin esim. Matti Visanin, Jüri Arrakin, Harald Eelmanin tai Mjud Metševin töitä voi tarkastella ehkä kätevämminkin kuin dioina. Pienissä opetusryhmissä käynee sekin, että opettaja näyttää kookkaita kuvia suoraan kirjasta.

Pelkät kuvat eivät vakuuta ketään, ellei niitä osata tulkita. Kuvataidetta vierastavakin saa kirjallisuudesta helposti selville taideteosten syntyvaiheet, maalaustekniikan, tyyliuunnan ja senkin, liittykö teoksiin joitakin yksityiskohtia, joista tunnilla olisi hyvä mainita. Esim. Väinämöis-aiheeseen saa vihjeitä Seppo Knuutilan teoksesta Akseli Gallen-Kallelan Väinämöiset (SKS 1978), taiteilijakarelianismia on kuvattu selkeästi Hannes Sihvon kirjassa Karjalan kuva (SKS 1973), ja yleiskatsauksen Kalevala-aiheisesta kuvataiteesta saa Matti Kuusen ja Pentti Antosen Kalevala-lippaasta (SKS 1985).

Esiteltävä tunti jakaantuu kolmia. Ajallisesti ehkä vähän enemmän kuin kolmannes kuluu Väinämöisen henkilökuvan syventelyyn. Sen jälkeen aihetta yleistetään keskustelussa ja tehdään muistiinpanoja. Tunnin lopussa katsotaan taas kuvia, tässä tapauksessa tarkastellaan lietoa Lemminkäistä.

Tunnin kulku

Tunti alkaa yksinkertaisilla kysymyksillä: Mitä ominaisuuksia liitätte Väinämöiseen? Minkä näköiseksi hänet kuvittelet-

te? Jos kuvaamataidon opettajan kanssa on voitu tehdä yhteistyötä, opettajalla on nyt mukanaan oppilaiden Väinämöistä esittävät piirustukset ja savityöt. (Väinämöinen on voinut olla virikkeenä hyvinkin abstrakteille luomuksille.) Töistä silmäillään yhtäläisyyksiä ja tarkataan, miten esim. vanhuus ja viisaus niistä ilmenevät. Ellei oppilaiden omia tuotoksia ole esitettävänä, luokassa voidaan keskustella siitä, millaiseksi oppilaat piirtäisivät Väinämöisen. Näin tunti alkaa mahdollisimman läheltä oppilaita.

Dioista katsellaan, millaisena taiteilijat ovat eri maissa ja eri aikoina nähneet Väinämöisen. Varhaisimpien töiden jälkeen päästään Gallen-Kallelaan. Tutut kuvat heräävät eloon, kun opettaja osaa kertoa Gallen-Kallelan häämatkasta Kuhmoon, kun hän lukee Rimmin Uljas-kuvauksen Väinämöisen mallina olost Aino-triptyykissä ja kun hän kuvailee, miten Sammon puolustuksen tilaajat järkyttyivät nähdessään valmiin työn. Opettaja olkoon tarinankertaja, ja hän lähettäköön oppilaat samoilemaan karelianien matkaan Itä-Suomen vaaroille. Oppilaat ovat aktiivisia kuuntelijoita, sillä tässä liikutaan heille entuudestaan yleensä vieraalla alueella. — Ulkomaisista Väinämöisistä on toivottavasti tilaisuus katsoa ainakin japanilaisen Inokuman hentoja kynänpiirtoja. Kiitollinen vertailukohta Gallen-Kallelan töihin on Bourbonin ranskalaisen Kalevalan kansikuva, jonka Väinämöinen muistuttaa lähinnä kreikkalaista sankaria. Jos noudatetaan suunnilleen aikajärjestystä, päädytään Björn Landströmin kuvitukseen. Se herättää luokassa yleensä myönteistä hilpeyttä. Koska nämä kuvat ovat tekstille hyvin uskollisia, oppilaat löytävät niistä paljon merkityksellisiä yksityiskohtia. Tässä yhteydessä on hyvä etsiä Kalevalasta kuviin liittyviä säkeitä.

Kuvien katselun jälkeen on olennaista pohtia, miksi taiteilijat ovat halunneet Kalevalaa kuvittaa. Miksi ihmeessä joku japanilainen tai italialainen taiteilija on kiinnostunut näin pienen maan eepokses-

ta? Mitä merkillistä Kalevalassa on? Opettaja voi provosoida tilannetta kysymyksillään, kunnes oppilaat oivaltavat vastauksen: Kalevalassa on jotain tärkeää, jotain ajasta ja paikasta riippumatonta, jotain mikä koskettaa kaikkia ihmisiä. Taiteilijoiden erilaiset näkemykset osoittavat, ettei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa Väinämöistä vaan että jokaisella on oikeus omaan tulkintaansa. Voidaan pohtia, mikä merkitys taiteella on ollut Kalevalan tunnetuksi tekijänä ulkomailta. Tunnetuimmat suomalaiset työt ovat peräisin 1890-luvulta, jolloin Suomessa elettiin vaikeaa aikaa ja Kalevalaa tarvittiin kohottamaan suomalaisten arvoa omissa ja muiden silmissä. Oppilaat osaavat päätellä, miksi taiteilijat matkasivat juuri Karjalaan ja Kainuuseen hakemaan virikkeitä ja malleja. Karelianismia kuvaillessaan opettajan on hyvä ottaa esille muidenkin alojen taiteilijoita. Gallen-Kallelan, Eero Järnefeltin ja Halosen lisäksi vihkoon on syytä kirjata ainakin Sibelius, Aho ja Leino.

Tunnin lopussa tutustutaan Lemminkäisen kuvallisiin tulkintoihin. Taas voidaan ensin pohtia, mitkä Lemminkäisen ominaisuudet kuvista pitäisi ilmetä. Millaisia värejä käytettäisiin, kun haluttaisiin kuvata iloa, huolettomuutta ja vapautta? Jokin railakas kohta voidaan lukeakin Kalevalasta. Nyt on oppilaiden vuoro tulkita kuvia: mihin tapahtumiin kuvat liittyvät, millainen tunnelma välittyy, miten taiteilija on onnistunut.

Esittelemäni tunti on yksi tapa tuoda vaihtelua tavanomaiseen Kalevalan käsitelyyn. Varsinkin kaksoistunnilla aihetta voisi hyvin laajentaa muihinkin taiteisiin, esim. musiikkiin, kirjallisuuteen, teatteriin tai lausuntaan. Näistä näkökulmista Kalevala voi saavuttaa nekin oppilaat, joita muuten on vaikea saada mukaan.

TUULA UUSI-HALLILA